

УДК 332.14

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ НАСЕЛЕНИХ ПУНКТИВ В ПОРЕФОРМЕНИЙ ПЕРІОД

М.Г.Ступень, кандидат економічних наук, доцент

Р.Й.Гулько

Н.Р.Шпik

О.Г.Солтис

Львівський державний аграрний університет

Вступ. Розвиток сільських регіонів не може оминати проблем, пов'язаних з охороною довкілля в широкому його розумінні, оскільки збереження, попередження їх деградації є найважливішим викликом ХХІ століття. Уже недостатніми є технічна охорона

середовища або формування природних умов якості життя. Необхідним стає інтегрований цілісний підхід, яким є стабільний і зрівноважений розвиток, або екорозвиток. Ця концепція стосовно сільського господарства знайшла вираз у формулюванні засад “стабільного сільського господарства”.

Низький рівень соціально-економічного розвитку села супроводжується несприятливою демографічною ситуацією, яка набуває все більш загрозливого характеру через затяжну економічну кризу. Сільське середовище — це складна система різноманітних сфер (політичних, економічних, духовних тощо) діяльності, які мають безпосередній вплив на свідомість, поведінку, умови життя людей, характеризується низкою особливостей, обумовлених менш розвинутим рівнем продуктивних сил, ніж у містах, специфікою культурно-побутового і сімейного життя, нижчим рівнем розвитку соціальної інфраструктури [3].

Рівновага між системами — суспільною, економічною і природною — є особливо важливою в тих сферах людської діяльності, де вона безпосередньо стикається з природою, де форма цієї діяльності, її результати безпосередньо залежать від природи. Такою сферою діяльності є якраз сільське господарство, а областю прояву — сільські регіони. Оскільки Україна є країною аграрною в силу специфічної структури її виробничих ресурсів, зрівноважений розвиток сільських регіонів повинен стати самостійним окремим напрямком аграрної політики. Він повинен впливати головним чином із зміни підходу до природи — від її експлуатації до співпраці з нею. Йдеться про інтеграційний підхід, який націлений на елімінавання диспаритету між розвитком сільського господарства і природного середовища.

Населені пункти з їх значною площею землекористування, специфічним середовищем, територіями з різноманітним правовим статусом та цільовим використанням вимагають пошуку наукових методів планування землекористування, охорони земель з метою поліпшення умов праці, проживання і відпочинку людей та отримання більшої віддачі від використання кожної земельної ділянки [4].

Важливим напрямом розвитку сільських регіонів і населених пунктів є агротуризм. Як вид підприємницької позасільськогосподарської діяльності на селі агротуризм є додатковим (або навіть основним) джерелом доходу селянського господарства, що може дати додаткову можливість розвивати основний вид сільськогосподарської діяльності. Одночасно агротуризм вирішує проблему диверсифікації підприємництва в сільських регіонах і підвищення рівня зайнятості трудового потенціалу на селі. Крім того, він виконує величезну пізнавальну функцію і сприяє вихованню громадян України в дусі патріотизму, національної свідомості і бережливого ставлення до природи, розуміння суті сільського життя і праці в сільському господарстві [1].

Обговорення проблеми. Невід'ємною складовою частиною комплексного соціально-економічного розвитку села, одним із засобів вирішення багатьох сільських проблем, серед яких брак робочих місць, зростаючий надлишок робочої сили тощо, є сільський зелений туризм, який давно практикується в Україні.

Зелений туризм — це специфічна форма відпочинку на селі, коли проживання, харчування та обслуговування туристів забезпечує сільська родина.

Туристів найбільше цікавлять села, що лежать на морському узбережжі, неподалік річок та озер, у горах, поблизу джерел мінеральних вод, покладів лікувальних грязей. Відвідувачів приваблюють також ті місцевості, які пов'язані з визначними подіями, поширюється така форма сільського туризму, як релігійне паломництво до найвідоміших святинь (наприклад, у селах Зарваниці на Тернопільщині, Угневі — на Львівщині).

В Україні популярні такі різновиди сільського зеленого туризму, як агротуризм, відпочинковий та екотуризм — науково-пізнавальний.

Агротуризм — вид сільського зеленого туризму як пізнавального, так і відпочинкового характеру, пов'язаний з використанням селянських господарств або земель сільськогосподарських підприємств, які тимчасово не використовуються в аграрному вироб-

ництві [1].

Основними проблемами розвитку агротуризму в Україні на сьогодні є:

- відсутність широкої практики такого виду бізнесу;
- відсутність відповідної матеріально-технічної бази;
- відсутність кваліфікованих фахівців.

В Україні поки що в середньому за рік послугами сільських господарів, що займаються агротуризмом, користується всього близько 5,5 тис. міських жителів. Найпопулярніший агротуризм у сільській місцевості гірських районів і в приморській зоні.

Одним з головних призначень земельного фонду поселень є задоволення житлово-побутових, культурно-побутових та виробничих потреб населення. У цьому випадку земля відіграє роль просторового базису розміщення будівель і споруд та включає простір над ними і під ними. Частина забудованих земель та земель відпочинкового призначення в населених пунктах становить близько 29% території [4].

Населені пункти чинять певний антропогенний вплив на довкілля. Найбільше збитків природному середовищу завдають міста, дещо менше — сільські поселення. Всі вони є дуже специфічним середовищем проживання людей, оскільки тут поєднуються стаціонарні, зокрема промислові, побутові, сільськогосподарські, та мобільні джерела забруднення, У великих містах основними джерелами нанесення збитків природному середовищу є промислові підприємства і транспортні засоби, останні завдають 60-70% збитків. Для невеликих міст, і зокрема, сільських населених пунктів характерними джерелами забруднення вважаються тваринницькі комплекси, підприємства переробної ланки АПК, транспортні засоби та наслідки процесів сільськогосподарського використання земель з широким застосуванням пестицидів і хімічних добрив. Джерелом забруднення в населених пунктах є “неупорядковані” побутові відходи населення [4].

Найважливішими проблемами сільських регіонів в Україні залишаються:

- безробіття, що виникає через закриття нерентабельних закладів, які часто давали можливість утримання сільським родинам, або через закриття державних сільськогосподарських підприємств і колективних сільськогосподарських підприємств, які не відповідають вимогам ринкової економіки, не реструктуризувались;
- нестача капіталу, який може бути інвестований в якусь галузь діяльності у відчутних масштабах;
- анахронічна аграрна структура, яка підтримує приховане безробіття;
- погана суспільно-професійна структура, основу якої становлять сільськогосподарські працівники і населення, яке займається простою несільськогосподарською діяльністю;
- недорозвинута інфраструктура, яка найбільшою мірою є заохоченням до інвестування, визначає ефективність і рентабельність і свідчить про господарську (економічну) активність регіону;
- відсутність системи сучасних сільських інституцій: дієвої банківської системи, бюро працевлаштування, економічно-правового консультування, агенції регіонального розвитку та дорадчих інституцій;
- відсутність інституцій сільськогосподарського ринку, які б уможлилювали сучасне обслуговування процесів виробництва в сільському господарстві сприяли б економічній активізації сільських регіонів через залучення капіталу створення нових місць праці.

Висновки. Зрівноважений розвиток сільських регіонів потребує інтегрованого підходу, який спрямований на ліквідацію диспаритету між розвитком сільського господарства і навколишнього природного середовища, тобто актуальним стає збереження економічного розвитку.

Стабільний розвиток сільських регіонів пов'язаний з охороною природного середовища, збереженням агроекологічних ландшафтів.

Важливим напрямом розвитку сільських регіонів є підприємництво, зокрема: надомництво; праця в дрібних закладах місцевої

промисловості; кооперація з державними, приватними або кооперативними підприємствами, які займаються переробкою сільськогосподарської сировини; різного роду послуги — найчастіше роздрібна торгівля, побутові послуги.

В Україні сільський зелений туризм розширює можливості зайнятості сільського господаря не тільки у виробничій сфері, але й у сфері обслуговування, стимулює розвиток сфери послуг: транспортних, зв'язку, торгівлі, служби побуту, відпочинково-розважальних.

Великий соціально-економічний потенціал населених пунктів в умовах приватної власності і ринкового середовища зумовлює необхідність активного впливу землевпорядкування на забезпечення правового статусу землекористування, підвищення еколого-економічної ефективності використання земель, естетичної привабливості земельних ділянок, більшої їх віддачі, а відповідно, наповнення місцевих бюджетів та поліпшення умов проживання й відпочинку громадян.

Прогнозні та проектні напрями з охорони земель мають характеризуватися комплексністю у вивченні екосистем і в розробці пропозицій. Важливим землеохоронним і соціальним завданням є подальше збільшення постійних рекреаційних територій, як правило, за рахунок лісів та рекультивації непридатних земель для сільського господарства і сезонних (епізодичних) зон на приміських територіях з розвитком в них рекреаційної спеціалізації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ступень М.Г., Гулько Р.Й., Ступень Н.М. Функціональний розвиток сільських регіонів // Вісн. Львів. держагроун.-ту: Сер. Землевпорядкування і земельний кадастр. — 2003. — № 6. — С. 60-67.

2. Ступень М.Г. Використання земель населених пунктів. — Львів: Українські технології, 2000. — 359 с.

3. Прокопишак К., Яців С. Стабілізація домовітворювальних процесів на селі // Вісн. Львів. держагроун.-ту: Сер. Економіка АПК. — 2001. — № 8. — 389- 395.

4. Флекей З.П., Флекей В.З. Населені пункти як об'єкти землевпорядкування // Вісн. Львів. держагроун.-ту: Сер. Землевпорядкування і земельний кадастр. — 2003. — № 6. — С. 114-121.